Helena Kadečková a její citlivá práce se slovy

Dne 30. června navždy odešla jedna z nejvýznamnějších osobností české nordistiky neboli skandinavistiky, doc. PhDr. Helena Kadečková, CSc. V české kultuře po sobě zanechala výraznou stopu v několika oblastech, především jako vysokoškolská pedagožka, překladatelka a autorka mnoha vědeckých, populárněvědeckých i beletristických textů. Navzdory vysokému věku (14. 8. by oslavila 86. narozeniny) byla do poslední chvíle velice aktivní, na podzim loňského roku vyšel její poslední knižní překlad a stihla revidovat své beletristické zpracování staroseverské mytologie *Soumrak bohů. Severské mýty a báje* (1998, 2. vyd. 2009), které by mělo vyjít ve třetím vydání ještě v tomto roce.

Island a staroseverská literatura

Ve své generaci byla Helena Kadečková zcela bezkonkurenčně největší českou odbornicí na islandskou kulturu a literaturu. O islandskou literaturu se zajímala už na gymnáziu a po vystudování oboru dánština – němčina na Filozofické fakultě UK se jí v letech 1957-1965 poštěstilo třikrát vyjet na studijní pobyt na Island, kde nakonec absolvovala bakalářské studium. Nabyté znalosti islandštiny ji předurčily k tomu, aby v následujících desetiletích šířila islandskou kulturu jednak v rámci mnoha svých publikací, jednak prostřednictvím překladů. I práce, za kterou v roce 1968 získala titul CSc., se týkala Islandu, respektive moderní islandské literatury. Hlavní plody jejího zaujetí Islandem se však začaly objevovat až ke konci 80. let a později. V roce 1988 přeložila jedno ze zásadních děl islandského písemnictví, *Eddu* Snorriho Sturlusona, též známou pod názvem *Mladší Edda*, a vydala ji v jednom svazku se *Ságou o Ynglinzích* téhož autora (oba texty 2. vyd. 2003). O rok později vyšly její *Dějiny severských literatur I. Středověk* (2. a 3 vyd. 1993 a 1997) a je škoda,

že coby vysokoškolská skripta se tento text nikdy nedostal do běžné knižní distribuce, neboť svou zhuštěností a jazykovou výstižností, ale zároveň i spolehlivostí vycházející z hlubokého vhledu do celoevropského historického a kulturního kontextu představuje v češtině dodnes nepřekonaný úvod pro kohokoliv, koho by mohla zajímat staroseverská literatura.

Milovníky Shakespeara by mohlo zajímat, že příběh hlavní postavy jeho hry *Hamlet* má doložitelné severské kořeny a že Kadečková přeložila do češtiny jeho nejstarší dochovanou, středověkou verzi pod názvem *Příběh Amleta, prince jutského, jak jej ve své dánské kronice napsal Saxo Grammaticus* (1996, 2. vyd. jako součást vydání *Hamleta* v překladu Martina Hilského, nakl. Torst, 2001). V 90. letech rovněž přeložila (spolu s Veronikou Dudkovou) *Staroislandské povídky* (1999).

Přestože Helena Kadečková nebyla vystudovaný historik, vždy měla hluboký zájem o dějiny a ohromovala své okolí encyklopedickými znalostmi mnoha zemí a jejich kulturního vývoje. Kolem přelomu století se tyto znalosti rozhodla konkrétně zužitkovat: pro známou edici Dějiny států Nakladatelství Lidové noviny napsala *Dějiny Islandu* (2001, 2. dopl. vyd. 2009) a autorsky se také podílela na *Dějinách Norska* (2005, spoluautoři Miroslav Hroch a Elisabeth Bakke). Jako editorka má velkou zásluhu na zachování odkazu jiného významného nordisty Ladislava Hegera (1902-1975): spolu s Marií Novotnou a Ondřejem Burianem připravila k vydání *Severské balady* (2000), soubor překladů z Hegerovy pozůstalosti, které dopracovala Marie Novotná, a revidovala a komentářem a poznámkami doplnila Hegerův překlad další islandské, tentokrát anonymní *Eddy* (2004), který v češtině vyšel poprvé v roce 1962. Je skvělé, že jak tato takzvaná *Starší* neboli *Písňová Edda*, tak již zmíněná *Mladší Edda* jsou dodnes k dostání v českých knihkupectvích. V roce 2011 Kadečková ke svým překladům ze staré islandštiny přidala knihu *Sága o Völsunzích a jiné ságy o severském dávnověku* (s Veronikou Dudkovou).

Severské literatury moderní doby

Z dosud řečeného by čtenář mohl snadno nabýt dojmu, že Helena Kadečková se věnovala převážně staroseverské, respektive středověké literatuře, to by však byl omyl. Pohybovala se suverénně i v oblasti literatury zhruba posledních dvou století, jak mohou dosvědčit všichni její bývalí studenti. Zde je třeba zdůraznit, že většina její výuky na FF UK se vlastně netýkala islandské, nýbrž dánské, norské a švédské literatury, neboť islandština nikdy nebyla samostatným diplomním oborem. Kadečková měla načteno nejen obrovské množství moderních severských, ale také dalších evropských i neevropských autorů a ve svých přednáškách a seminářích vždy vedla posluchače ke komparativnímu pohledu na literární (a vůbec kulturní) dění přes hranice jednotlivých zemí, což ve vysokoškolské výuce filologických oborů není vždy samozřejmostí. I díky ní tedy mnozí studenti začali náhle objevovat díla spisovatelů jako Eco nebo García Márquez, filmových režisérů jako Fellini apod.

Jako pedagožka byla přísná a náročná, bylo zjevné, že jí i v dobách, které tomu nepřály, šlo o zachování vysoké úrovně oboru, měla proto málo tolerance pro ty, kteří chtěli studiem jen tak „proplouvat“. Dovedla ale i ocenit píli a zájem o obor. Pokud se toho od posluchačů dočkala, tak někdy i vyloženě roztála. Obzvlášť měla slabost pro studenty, kteří chodili na divadelní představení, divadlo bylo totiž jedna z jejích velkých lásek. Její absolventi také mají v paměti její svérázný smysl pro humor, který byl občas drsný až černý. Poměrně často se vyskytující zájem studentů o staroseverskou literaturu a mytologii ji pochopitelně těšil, ale roztrpčovalo ji, kdykoliv zjistila, že tento zájem pramení z neodborného nadšení pro ezoterično, či jak řekla v jednom interview, „fantasmagorično“. O takto motivovaných uchazečích a studentech mluvila s humorným despektem jako o „šamanech“.

Kromě výuky se moderní tvorbě věnovala v mnoha článcích, doslovech, předmluvách, heslech ve *Slovníku severských spisovatelů* (Dagmar Hartlová a kol., 1998, 2. dopl. a aktual.

vyd. 2004) a v knize *Moderní skandinávské literatury 1870-2000* (spoluautoři Martin Humpál a Viola Parente-Čapková, 2006, 2. dopl. a rev. vyd. 2013). Navíc ale také přeložila řadu literárních děl z období zhruba od roku 1890 až po dnešek. V posledních dvou desetiletích se k ní opakovaně doneslo, že ji někdo chce navrhnout na některou z překladatelských cen za celoživotní přínos. Na to vždy reagovala slovy, že si to nezaslouží, protože ve srovnání s ostatními toho přeložila málo. Srovnání nechme na jiných, konstatujme jen, že vedle již zmíněných převodů středověkých textů a kratších překladů uveřejněných v časopisech převedla Kadečková do češtiny přes dvacet románů, novel a povídkových výborů, a to z dánštiny, norštiny a islandštiny. Z jí přeložených spisovatelů zde zmiňme alespoň dva u nás patrně nejznámější, Nora Knuta Hamsuna a Islanďana Halldóra Laxnesse. Nepřekvapí proto, že jednu cenu za celoživotní překladatelské dílo přece jen dostala: v roce 1999 jí Mezinárodní federace překladatelů (FIT) udělila Medaili Karla Čapka za překlady z malých jazyků. Získala také ceny za konkrétní překlady: za již zmíněnou knihu *Edda. Sága o Ynglinzích* jí Český literární fond udělil Cenu za překlad roku (1989) a za převod románu islandské spisovatelky Frídy Á. Sigurdardóttir *Zatímco plyne noc* dostala mimořádnou tvůrčí odměnu v rámci Jungmannovy ceny (1997). Její překladatelská aktivita byla jistě také jedním z důvodů, které vedly k nejprestižnějším zahraničním oceněním, jakých se jí za šíření severské kultury dostalo: byl jí udělen islandský Sokolí řád (1991), norský Řád sv. Olava (1992) a Královský norský řád za zásluhy (2002).

Zostřené vnímání jazyka

Helena Kadečková působila na Univerzitě Karlově přes padesát let, za tu dobu tedy vychovala několik generací nordistů, z nichž někteří jdou v jejích stopách a zprostředkovávají severskou kulturu v badatelských, překladatelských, pedagogických, nakladatelských a dalších profesích. Každý absolvent jejích přednášek a seminářů si s sebou do života

jistě něco důležitého odnesl, ale pro každého bylo podstatné něco jiného, takže žádný pokus o postižení toho nejvýznamnějšího z jejího pedagogického působení si nemůže činit nároky na obecnou platnost. Nicméně mám pocit, že žánr nekrologu si nějaký takový pokus žádá, jakkoli bude nutně do určité míry subjektivní.

Myslím, že jednou z nejdůležitějších věcí, které nám Helena Kadečková předala, je obezřetnost vůči slovům, která v ústním i písemném projevu používáme, nutnost uvědomovat si jejich pravý význam. Pochopili jsme, že nepřesné a nedbalé vyjadřování se míjí s principy a ideálem odbornosti, kvůli které na vysoké škole jsme. Naučili jsme se, že obzvlášť opatrně je třeba nakládat se slovy, která mohou sloužit mimo jiné i jako odborné termíny, anebo se slovy, která v cizím jazyce z etymologických důvodů vypadají prakticky stejně jako v češtině, ale přitom mohou mít posunutý, nebo i zcela jiný význam. Uvedu jen pár jednoduchých příkladů, které jsou v naší době, zaplevelené otrocky přeloženými výrazy z angličtiny, aktuální: například anglické „social“ neznamená vždy „sociální“, v některých kontextech musí být přeloženo slovem „společenský“; nebo anglické „contract“ může sice někdy být „kontrakt“, ale většinou je to „smlouva“. Kadečková si také například správně všimla, že pod vlivem angličtiny se teď všemu říká „legenda“, jako by Češi zapomněli na slovo „pověst“, nemluvě o tom, že většina netuší, že „legenda“ je také termín označující konkrétní literární žánr křesťanské literatury, který pojednává o světcích. Na podobných a mnoha jiných příkladech nám naše přednášející pomáhala vypěstovat si určitou jazykovou citlivost, která se nejen hodí všem, z nichž se stanou překladatelé a tlumočníci, ale díky níž lze také odlišovat promluvy a texty vágní a blábolivé od těch koherentních a smysluplných. Toto zostřené vnímání jazyka je nejen zcela zásadní pro odbornou práci v humanitních vědách, ale je upotřebitelné i v jiných profesích (např. v publicistice) a v neposlední řadě i v běžném životě, například pro rozpoznání, kteří z politiků nás balamutí více

než ostatní.

Kruh se uzavřel

V proslovech a textech o něčím skonu se často vyskytují pokusy nalézt v životě a smrti daného člověka nějakou symboliku. Někdy se nám takové pokusy jeví jako poněkud chtěné a přitažené za vlasy. V případě Heleny Kadečkové si však nemohu pomoci a musím čtenáře upozornit, že v jednom konkrétním aspektu se s koncem jejího života uzavřel jakýsi symbolický kruh. Jejím posledním knižním překladem totiž byla novela *Advent* islandského spisovatele Gunnara Gunnarssona, která ve starším českém převodu stála u samého zrodu zájmu Kadečkové o severskou literaturu, která, jak dnes již víme, se jí stala údělem. Ukončím tedy tento nekrolog citátem z rozhovoru, zveřejněného v roce 2012 v časopise *Souvislosti*, kde Helena Kadečková o svých gymnaziálních letech říká mimo jiné toto: „Byla jsem normální holka i v tom smyslu, že jsem hodně četla jako jiné mé kamarádky. Chodila jsem do městské knihovny a brala polici za policí podle abecedy, až jsem jednou narazila na severské autory. Ti mi otevřeli úplně jiný svět oproti francouzské a ruské literatuře, kterou jsem tehdy četla především. Tak jsem se začala pídit a zjistila jsem, že je hodně severských autorů přeloženo, až jsem se dostala k první islandské knize, která mě uchvátila, k novele *Advent* od Gunnara Gunnarssona. Byla hodně islandská, vyprávěla o bouři na Štědrý večer na venkově, hospodář jde hledat ztracenou ovci a uvízne ve vánici… Připadalo mi to neuvěřitelně působivé, a tak jsem začala islandskou literaturu hodně číst. A rozhodla jsem se studovat severskou literaturu a vůbec jazyky.“

Autor je skandinavista a ředitel Ústavu germánských studií FF UK

Pozn.: Zkrácená a upravená verze nekrologu vyšla 21. 7. 2018 v příloze Orientace v Lidových novinách.